

O čem govorijo ankete med prevajalci in lektorji

V Belo knjigo o prevajanju je vključenih šest anket, ki so jih med prevajalci, tolmači in lektorji izvedli različni raziskovalci. Prva vključena anketa je bila izvedena trikrat, in to v obdobju petih let (2013–2018), ostale ankete pa so bile večinoma opravljene 2017 in 2018. Ankete so bile namenjene širšemu prevajalskemu krogu ([Pregelj](#), [Mikolič Južnič](#), [Dolenc in Perić](#), [Šorli](#)) ali posameznim segmentom jezikovnih praktikov ([Pučnik](#), [Černe in Malej](#)).

Odzivi na ankete so bili različni, relativno nizki glede na število [poslovnih subjektov](#), ki se s prevajanjem ukvarjajo (Ajpes 1.686, Statistični urad RS 1.396), zelo dober pa je bil odziv lektorjev na anketo Lektorskega društva Slovenije. Pogled v podatke za leto 2016, ki jih obdeluje Statistični urad, kaže, da je bilo v dejavnostih, povezanih s knjigami (izdajanje knjig, prevajanje in tolmačenje – to vključuje tudi znakovni jezik – knjigarne in knjižnična ter arhivska dejavnost), po podatkih SRDAP zaposlenih skupaj 3.221 oseb, 893 pa je bilo samozaposlenih, skupaj torej 4.114. Iskanje po podatkih za leto 2017 za dejavnost prevajanja in tolmačenja (74.300) beleži 872 samozaposlenih, za dejavnost lektoriranja (82.190) pa 165.

Kako reprezentativne so torej opravljene ankete? Ker je v resnici težko določiti, koliko poslovnih subjektov se zares ukvarja večinoma s prevajanjem, in ker se številke med sabo precej razlikujejo (glede na hkratno možnost uporabe različnih kazalnikov se zdi še najustreznejša številka okoli 900, torej številka SURS), težko ocenimo, kolikšen del prevajalske in lektorske srenje v resnici predstavljajo. Če izhajamo iz podatkov SURS, gre za nekaj več kot 40 % slovenskih prevajalk in prevajalcev (Šorli, Soglasnik), do 15 % (Pregelj, Mikolič Južnič) od vseh registriranih prevajalcev in kar 80 % registriranih lektorjev (Pučnik). Ta številka je večja od števila prevajalcev, ki so se odzvali na anketo med samozaposlenimi leta 2012, kjer jih je bilo vključenih 10 % (Vidmar Horvat 2012: 127).

Kljub temu se nam je število nevklučenih prevajalk in prevajalcev zdelo preveliko, da bi jih preprosto zaobšli, zato je o njih v svojem prispevku razmišljala [Nada Primožič](#). A tudi ta podatek je pomenljiv, saj neodzivnost prevajalk in prevajalcev predstavlja eno od temeljnih značilnosti prevajalske srenje.

Kaj še kažejo ankete? Kje se po opravljenih anketah skrivajo šibkosti, izzivi, prednosti in priložnosti jezikovnih praktikov?

Po podatkih vseh anket se prevajanje, tolmačenje in lektoriranje izrazito feminizirajo. Feminizacija poklicev je ob izraziti prekarnosti tudi ena temeljnih šibkosti, ki so jo zaznale ankete, vključene v belo knjigo o teh dejavnostih. Prekarnost je predvsem posledica razmer na trgu, kjer so samozaposleni v kulturi eden redkih segmentov kulture, ki so (skupaj z založništvom, v katerem večinoma delujejo) večinoma bolj ali manj prepuščeni trgu. Tudi med samostojnimi podjetniki opravljanje prevajalskega, tolmaškega in lektorskega poklica ni primerljivo z delovnim okoljem primerljivih zaposlenih javnih uslužbencev. To se kaže predvsem pri manjšem in bolj negotovem plačilu, kar po eni strani pomeni manjšo možnost specializacije (zato so vsi prisiljeni delati tako rekoč vse; pogosto se prevajanje povezuje tudi s tolmačenjem in/ali sodnim tolmačenjem, lektoriranjem, poučevanjem in drugimi poklici itd.), fragmentarizacijo poklica (prevladujejo namreč občasni prevajalci) in nizko včlanjenost v stanovska društva (še zlasti med mladimi) in kolektivne organizacije. Med šibkosti se šteje še neosveženost o delovnopравниh pravicah in strah pred izgubo dela, zaradi česar se prevajalke in prevajalci težko odločijo pravico poiskati na sodišču.

Izzive predstavlja predvsem izboljšanje navedenih socialnih razmer, ki so očitno v letih, ki jih zajemajo naše ankete, postale standard, saj tudi ankete, opravljene v različnih časovnih obdobjih, ne beležijo večjih razlik. Še več, po podatkih [SURS](#) se delež samozaposlenih med prevajalkami in prevajalci stalno povečuje (v zadnjih devetih letih se je število samozaposlenih med prevajalci povečal za 14 %). Da gre za sistemski problem, pričajo tudi težave samozaposlenih, ki jih je 2012 zaznala anketa med samozaposlenimi v kulturi in ki v naših anketah ostajajo tako rekoč nespremenjene. In to kljub temu, da so snovalci in izvajalci svojemu naročniku (Ministrstvu za kulturo)

zapisali vrsto priporočil in predlogov, med drugim tudi to, da bi se pri reševanju problematike samozaposlenih v kulturi moralo povezati z drugimi ministrstvi, predvsem pa bolj sistematično spremljati učinke ukrepov, ki jih sprejme.

Izziv tako za prevajalce kot naročnike predstavlja tudi razumevanje prevajanja kot avtorskega dela, saj prevajalci in prevajalke običajno na naročnike prenesejo vse pravice in za neomejeno časovno obdobje ter s tem naročniku omogočijo prosto razpolaganje s prevodom. Prevajalci imajo tudi malo prostora za pogajanje pri sklepanju pogodb, poseben izziv je ustrezen obračun prevajalskega in lektorskega dela, saj se tudi načini obračunavanja storitve že med različnimi vrstami prevajanja razlikujejo, to velja tudi za tolmačenje in lektoriranje. Vse to otežuje primerjavo med zaslužki jezikovnih praktikov. Vse večji izziv predstavljata še uporaba strojnih orodij pri prevajanju in vse večja digitalizacija, ki lahko vodi v še večje neupoštevanje prevajanja kot avtorskega dela. Vse to obenem pomeni tudi vse večjo trivializacijo in razvrednotenje poklica, kar vpliva na zniževanje kakovosti prevoda.

Med **prednostmi** je prav gotovo izjemen razvoj in širitev področja, ki ga danes prevajanje obsega, pa tudi vrsta pravnih aktov (zakonov, pravilnikov), ki bodisi zelo neposredno bodisi posredno prevajanje, tolmačenje in lektoriranje zadevajo, določajo, vključujejo in razmejujejo. Naj naštejem le pogloblitnejše: Zakon o javni rabi slovenščine, Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, Zakon o sodnih izvedencih, sodnih cenilih in sodnih tolmačih, Pravilnik o sodnih tolmačih itd. Med prednosti sodi tudi povezovanje prevajalcev, tolmačev in lektorjev v razna društva in združenja ter zadruge, ki so večinoma tudi mednarodno dejavni. Včlanitev v stanovska društva pogosto pomeni, da se prevajalci in prevajalke še dodatno izobražujejo, izmenjujejo izkušnje, pa tudi krepijo in utrjujejo ugled svojega poklica. To pomeni še več družbene in pogajalske moči ter več in bolj kakovostne informacije o dolžnostih in pravicah, ki izhajajo iz prevajalskega dela. Ankete kažejo, da med prednosti prevajalske srenje sodi tudi izjemno visoka izobrazbenost prevajalk in prevajalcev, kar jim daje možnost še dodatnega osebnega in profesionalnega razvoja. Naslednja prednost je možnost študija prevajalstva na različnih slovenskih univerzah, pa tudi večji nabor in več možnosti dostopa do različnih vrst informacij, ki jih za svoje delo potrebujejo.

Slovensko prevajanje je izredno ustvarjalno, kar se kaže tudi v iskanju (in odkrivanju) vedno novih **priložnosti**, ki jih za opravljanje svojega dela ustvarjajo prevajalke in prevajalci. Od možnosti povezovanja do izmenjave mnenj in odprte ter bolj ali manj neformalne komunikacije ponujajo različni forumi, nove priložnosti (pa tudi pasti) ponujajo strojna prevajalska orodja in strojni prevajalniki (predvsem med mlajšimi prevajalci) in raba na spletu dostopnih (dvojezičnih) korpusov ter medjezičnih in enojezičnih slovarjev (Šorli). Precej ustvarjalnosti pri iskanju rešitev za svoja besedila razkrivajo tudi prevajalski portreti v Dialogih, ki sta jih za Belo knjigo o prevajanju zbrala Urška P. Černe in Gašper Malej. Nobena od vključenih anket ni svojih anketirank in anketirancev spraševala po pisanju strokovnih prispevkov, a obsežna, predvsem prevodna in tolmaška literatura pričata, da je tudi to ena od priložnosti slovenskega prevajanja, pa tudi medgeneracijsko sodelovanje. Ankete beležijo velik starostni razpon, od 22 do 77 let, kar povečuje tudi potrebo po medgeneracijskem sodelovanju in mentorstvu mladim, ki jim je s tem olajšan vstop na trg dela.

Kaj podatki iz prevajalskih anket pomenijo v mednarodnem prostoru

Rezultate naših anket lahko na kratko primerjamo z ugotovitvami anketiranja, ki je 2012 in 2013 potekalo pri CEATL-u in v katerem so sodelovali književni prevajalci iz 28 držav in/ali jezikov, med njimi tudi iz Slovenije (3,84 % od vseh, ki so jim bile ankete posredovane). Na splošno so razmere in izzivi med vsemi anketiranci precej podobni, seveda pa so med njimi tudi pomenljive razlike.

Feminizacija je opazna povsod, v skandinavskih deželah je odstotek žensk med prevajalci manjši, delež moških med vsemi prevajalci pa je večji le v Romuniji in Švici.

Povsod so poseben izziv pogodbe. V nekaterih državah imajo vzorčne pogodbe, drugje ne, razlike so tudi glede trajanja prenosa pravic in njihove omejitve. Slovenija izstopa po načinu plačila, ki je v anketi med književnimi prevajalci (Pregelj) običajno dogovorjen tako, da ga prevajalka in prevajalec dobita 50 % ob oddaji in uredniški odobritvi besedila, preostanek (50 %) pa ob izdaji besedila. Takšen način plačila je ob prejemu avansa (30 %)

običajen še v Belgiji, Franciji, na Irskem in Norveškem. Na Češkem in Slovaškem je podobno kot v Sloveniji, le na Portugalskem in v Turčiji prevajalka in prevajalec prejmeta plačilo le ob izidu besedila. Države in/ali jeziki, v katerih je običajno, da prevajalec dobi odstotke od prodaje, so: Avstrija, Belgija, Katalonija, Hrvaška, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Španija, Švica, Velika Britanija.

Glede pokojnin, ki jih prejemajo prevajalke in prevajalci, je Slovenija na repu: višina pokojnine je enaka kot v Turčiji in nižja kot na Slovaškem. Od vseh vključenih držav in/ali jezikov je nižja le še v Bosni in Hercegovini.

Povprečna slovenska prevajalka in prevajalec, ki sta se odzvala na CEATL-ovo anketo, sta zaslužila 12.543 € letno (v naši anketi s podatki za leto 2012 nekoliko manj, le 9.695 € za vse anketirance in anketiranke). Manj so zaslužili le še njuni kolegi v Bosni in Hercegovini, Bolgariji, Litvi, Romuniji, Turčiji ter na Češkem, Madžarskem in Portugalskem. Povprečna tarifa (preračunana na 1 obračunsko stran, ki znaša 1500 znakov brez presledkov) je v Sloveniji 8,7 €, nižje plačilo pa dobijo prevajalci in prevajalke v Bolgariji, Litvi, Romuniji ter na Hrvaškem, Češkem, Slovaškem, Madžarskem in Portugalskem.

Literatura

CEATL survey 2012/2013 Results.

VIDMAR HORVAT, Ksenija, 2012. [Socialni položaj samozaposlenih v kulturi in predlogi za njegovo izboljšanje s poudarkom na temi preživetvene strategije na področju vizualnih umetnosti.](#)